

Valokuva taitaakin olla olemassa

Valokuva irtaantuu filmipohjaisesta tekniikasta, hylkää kemian ja digitalisoituu. Se sulautuu yhä kiinteämmäksi osaksi muuta visuaalista kulttuuria, multimediaa ja internetiä. Perhevalokuvatkin tulostuvat tietokoneen printeriltä. Niitä voi muokata mielin määrin, yhdistää muihin kuviin ja lähettää sähköpostitse mihin tahansa.

Valokuvan tekninen muuttuminen on tuonut mukanaan puheet valokuvan jälkeisestä ajasta. Valokuva on historiallinen keksintö, joka näki päivänvalon joskus 1800-luvun alkupuolella, eli aikansa ja katosi lopulta kuten monet muutkin optiset vempaimet ja silmän nautinnon välikappaleet: camera obscura, kinematoskooppi tai stereoskooppi.

Tekniseen pintaan keskittyvä tarkastelu unohtaa kuitenkin usein, että valokuva on myös kulttuurinen metafora ja havainnoinnin muoto. Karl Marx käytti camera obscuraa vertauskuvana kirjoittaessaan ideologiasta. Jacques Lacan puolestaan puhui siitä, kuinka katse (le regard) toimii kameran tavoin ja asettaa subjektin jatkuvasti 'kuvaan'.

Tässä numerossa julkaistavassa artikkelissaan Lev Manovich vie tarkastelun asetta käytännöllisemmälle tasolle. Hän osoittaa, kuinka valokuvallinen realismi on muodostunut myös digitaalisen kuvatuotannon standardiksi. Erot digitaalisen ja perinteisen valokuvan välillä eivät ole edes fysikaalisesti merkittäviä.

Lehtemme ilmestymisen aikoihin eduskunta saa käsiteltäväkseen lakiesityksen, jossa kielletään luvaton kuvaaminen esimerkiksi virastoissa, liikehuoneistoissa ja tuotantolaitoksissa. Esityksen tarkoituksena on vahvistaa "yksityisyyden suojaa". Lakiesitys ei millään tavoin erottele toisistaan digitaalista tai analogista kameraa; kumpikin kuuluu yhtä lailla lain tarkoittamiin teknisiin välineisiin. Usko ja pelko valokuvan indeksisyyteen (kuva on todiste paikallaolosta) näyttää koskevan yhtä hyvin digitaalisia kuin perinteisiäkin kuvantallennusvälineitä.

Valokuvaus ja kameran idea ovat siis syövyttäneet kulttuuriin jäljen, joka ei noin vain pyyhkiydy pois. Uudet tekniikat asettuvat vanhojen paikalle ja lomittuvat jo olemassaoleviin käytäntöihin. Tästä näkökulmasta kysymyksen "Mitä digitaalinen vallankumous merkitsee valokuvalle?" voikin kääntää pääläelleen: "Miten valokuva kuvallisena käytäntönä ja havainnoinnin tapana muokkaa digitaalisuuteen perustuvaa visuaalista kulttuuria?"

• • •

Viestinnän tutkimuksen näkökulmasta valokuvalla ei ole kuitenkaan kulttuurista jatkuvuutta; valokuvatutkimuksen traditio, sanan vahvassa merkityksessä, puuttuu.

Kuvatutkijat eivät oikein tahdo löytää yhteistä keskustelupintaa muiden vies-

tinnän tutkijoiden kanssa. Yksi syy on varmasti kuvatutkimuksen lähestymistapojen moniaineksisuus ja etäisyys ajankohtaisista viestinnän tutkimuksen teemoista. Monet kuvatutkijat hyödyntävät edelleen milloin perinteistä semiotiikkaa, milloin nuorta milloin vanhaa Barthesia – ihan hyviä, mutta aika kaluttuja luita. Yhden uuden ja mielenkiintoisen lähestymistavan tarjoaa Günther Kressin ja Theovan Leeuwenin sosiolingvistiikkaan pohjautuva kuva-analyysi, jota hyödynnetään

parissakin tämän numeron artikkelissa.

Nähdäkseni ainoa keino hankkia kuvatutkimukselle painoa on tehdä sellaista tutkimusta, joka osoittaa vaikkapa tekstilähtöisen uutistutkimuksen rajoja. Valokuvan ja visuaalisen aineksen merkittävyys on osoitettava hyvillä tutkimuksilla, jotka haastavat keskusteluun. Väsyttävä poru 'valokuvan merkityksestä' kannattaa lopettaa kokonaan.

Kyse on myös viestinnän tutkimuksen perinteisestä kyvyttömyydestä käsitellä valokuvaa. Kädet nostetaan helposti pystyyn, koska kuvan analysointi on vaikea laji. Kuvan merkitykset vaikuttavat liian suorilta ja banaaleilta; kuvasta on pulmallista löytää mitään arkiymmärryksen ylittävää. Tieteellisesti ajatellen tämä ei ole kuitenkaan kestävä

Kuva © ASKO SALMINEN

peruste valokuvan ohittamiselle. Se on vain osoitus analyysivälineistön, teoreettisen arsenaalin tai tutkijan näkökyvyn kehittymättömyydestä. On hankala kuvitella, miten viestinnän tutkimus selviää esimerkiksi prinsessa Dianan kuolemaa koskevien uutisten analysoinnista ilman teoreettisesti perusteltua näkemystä valokuvasta representaationa ja journalistisen toiminnan muotona.

Valokuvatutkimus voi itse vastata tilanteeseen ainakin kolmella tavalla.

Se voi rekonstruoida tutkimusperinteitä, jotka ovat pohtineet valokuvaa viestinnän tutkimuksen käsittein. Yksi sellainen on esimerkiksi brittiläisen valokuvatutkimuksen 1970-luvulla alkanut traditio, joka on elänyt 'Screen-teorian' ja brittiläisen kulttuurintutkimuksen vaikutuspiirissä. Keskeisiä käsitteitä olivat ja ovat ideologia, subjekti, valta ja diskurssi. Tämän valokuvakeskustelun huomioiminen ja päivittäminen rakentaisi yhteyttä paitsi viestinnän tutkimuksen myös laajemman kulttuurintutkimuksen suuntaan.

Myös elokuva- ja televisiotutkimuksen parista löytyy kasapäin käyttökelpoisia lähestymistapoja. Valokuvatutkimus ei kuitenkaan voi sellaisenaan hyödyntää

senkään tarjoamia teoreettisia eväitä. Niitä on hiottava ja sopeutettava. Keskeisetkin kysymykset ovat vielä avoimia: miten esimerkiksi analyysit liikkuvasta kuvasta sopivat still-kuvien tarkasteluun?

Kolmas mahdollisuus merkitsee irtaantumista kuvasta sinänsä ja siirtymistä kohti kuvan vastaanottoa. Tässä tapauksessa valokuvatutkimus joutuu käymään läpi mediaetnografian traditiota ja sovittamaan sitä omiin tarpeisiinsa. Siirtymisen katsojaan auttaisi irtaantumaan loputtomista merkitysspekulaatioista ja tarkastelemaan valokuvien yhteiskunnallisia lukutapoja. Alueelta löytyy yksi pioneeriökin, Pauliina Aarvan väitöskirja *Terveysvalistuksen kuvia ja mielikuvia* (1991).

Toimivan ja kriittisen suhteen luominen vaikkapa näihin perinteisiin toisi valokuvatutkimuksen lähemmäs viestinnän tutkimuksen ydintä. Samalla se poistaisi sen ikävän seikan, että pyörää keksitään jatkuvasti uudelleen ja kuvan tutkimiseen valjastetaan näkökulmia, jotka on kritisoitu upoksiin jo aikaa sitten.

• • •

Tämän teemanumeron otsikko on *Valokuva & visuaalinen kulttuuri*. Mukaan on kerätty muutamia toimituksen mielestä julkaisemisen kestäviä tekstejä valokuvan ja visuaalisen kulttuurin tutkimuksen parista. Näkökulmien moninaisuus kuvastaa kuvatutkimuksen kentän tilannetta. Vaikka sana digitaalisuus esiintyy tässäkin pääkirjoituksessa yhdeksän kertaa, niin uskon, että ajankohtaista ja pätevää kuvatutkimusta voi tehdä myös unohtamalla koko käsitteen. Tai kuten helsinkiläinen kollega asian ilmaisi: ei pidä vastata ajan haasteisiin, täytyy haastaa aika.